

ABDUL JE OTIŠAO U DŽIDU

Mnogi smatraju da je Jemen leglo Alkaide, koje po stepenu pogodnosti za turizam zauzima počasno mesto negde između Sudana i Avganistana; šta ćeš, predubeđenja se još brže ukorenjuju kad te na aerodromu dočekuje džentlmen u prljavobeloj haljini i sivom sakou, plus čalma od „arafatke“ i krivi bodež za zlatnim opasačem; pa dabome, barem ti je odmah jasno da si dospao upravo tu, kuda si i nameravao.

– Abdul? – dopisno je bio sasvim ljubazan, do te mere da je pristao da mi, avansnim plaćanjem, preko MUP-a obezbedi poziv i vizu. U takvoj vrsti putovanja obično je faza najvećeg poniženja – poseta lokalnog odeljenja *Sberbanke* – trenutak kad kroz šuber pružaš dokument s molbom da, preko *Manigrama* ili *Vestern juniona*, pošalju izvesnu sumu na adresu u Etiopiji ili Pakistanu; službenici te gledaju s neizveštačenim interesovanjem, kao da im se ukazala prilika da vide Buratina u momentu kad zakopava pet zlatnih novčića.

Uzgred budi rečeno, ideja da odem u Jemen sinula mi je u etiopskom gradu Aksumu, na razvalinama dvorca carice Savske, koje su izgledale do te mere neubedljivo da je vodič morao da progundā: postoji, kažu, potpuno druga verzija, po kojoj carica Savska nije vladala Etiopijom nego Jemenom.

Nisam ja ni prvi, ni poslednji u nizu onih koji su uvereni da bi odgonetanje lika te čudne carice značilo nalaženje kōda za rekonstrukciju istinske starostavne istorije Bliskog i Srednjeg istoka, koja je krajnje izopačena. Upravo zahvaljujući carici Savskoj, ja sam se i obreo u elektronskoj prepisci sa tipom koji čak i na aerodrom dolazi s... dobro je barem što nije s automatom. Spremajuci se za ekspediciju, pročitao sam da, kao što postoji takozvani „indeks bigmeka“ – kako bi se putem poređenja cena šnicle odredilo koje su valute najpotcenjenije, tako postoji i „indeks kalašnjikova“ – gde koliko košta AK-47; što je cena niža, tim su tužnije perspektive stanovnika te države.

Država koja se čvrsto utemeljila na prvom mestu tog spiska beše upravo Jemen. Slamčica koja je slomila kičmu mojoj unutrašnjoj kamili bila je rečenica *Travelalert* na sajtu *Lonely Planet*: preko potrebna preporuka kompetentnih organa je da se uzdržavate od ma kakve vrste putovanja u tu državu. Pa šta, kao što je rečeno u trejleru za dosta dobru komediju „Lov lososa u Jemenu“, ponekad prosto osetimo da treba terati inat. Pišati uz vetar.

Za državu u kojoj automat može da se nabavi za sumu koja u Evropi nije dovoljna čak ni za bigmek naoružanih ljudi je relativno malo na ulicama prestonice, Sane. Prvo mi za oko zapinju žene. Naživo su mumificirane u crninu – i sa veoma drečavim torbama, koje navode na pomisao o mirnom životu.

Da bih se uverio u sopstvene perspektive, zabacujem prvu udicu.

– Otimaju li ovde strance?

Abdul je detaljan – izgleda, to mu je slaba tačka.

– Otimaju, ali ne u glavnom gradu, i to, kao po pravilu, ne Alkaida već lokalna plemena.

Pri takvom scenariju, po njegovim rečima, otmica ni u kom slučaju nije problem – zato što žrtve paze kao najdraže goste. „Konačnom rešenju“ pribegavaju krajnje retko – smisao nije u tome da se otarase stranca, već da vlasti otvore uši za zahteve građana – naprave im put u selo, iskopaju bunar...

– Nema ništa da vas brine, u najgorem slučaju, izgubićete, pa, pola godine.

Dobra vest!

– A kako je sad ovde, Abdule, uopšte – mirnije nego, na primer, pre godinu dana? (Ovde, u Jemenu, 2011. dogodilo se „arapsko proleće“, to jest, u prevodu – pravi pravcati građanski rat).

– Ja uopšte nisam Abdul.

Au, počelo je. Zaista, ovaj čovek mi je još na aerodromu izgledao sumnjiv – čupavi gležnjevi, suviše raskošni brkovi, šiške; tako bi mogao da izgleda maskirani beduin Elvis Prisli.

– Abdul je otišao u Džidu: biznis. Umesto njega tu sam ja. Sulejman.

Vidi sad đavola: Sulejman? Zašto sam njemu pre deset minuta dao hiljadu dolara za nedeljno unajmljivanje „lendkruzera“, kad nisam znao čak ni kako mu je ime? Možda sam ja već otet? Šta li će, baš me zanima, da traže za mene seljaci-zemljaci ovog Sulejmana? Da im u aulu¹ sagrade „Mekdonalds“, prvi u Jemenu?

Da ga nateram da zaustavi auto? Čini mi se da ga posle neće upaliti.

Sulejman udara po kočnicama pred firmom *Arabia Felix* – „Srećna Arabija“: tako su nazivali Jemen za vreme carice Savske, kada lepe žene nisu nosile crninu, a glavni izvozni artikli nisu bili nafta i gas nego tamjan i smirna. Ova kula od pet spratova, kao i još 13999 zdanja u staroj Sani, sazidana je od nepečene cigle boje medenjaka; svaki prozor je lučni, sa vitražnim staklom, oivičen belim ornamentom; granice između spratova su takođe označene orijentalnom šarom.

U tradicionalnim kućama za jednu veliku porodicu, u prizemlju obično živi slepa kamila, koja danju i noću hoda oko kamenog bunara i okreće dolap, mehanizam prese za ceđenje susamovog ulja. Čak i kad nema kamile, ipak u svakoj kući može da se snima *Hiljadu i jedna noć* – pa čak i ovde, u hotelu, doduše, ako se sa zidova uklone fotografije kancelara Šredera. To je prvi otkrio Pazolini, koji je u Jemenu i snimao svoj „Cvet hiljadu jedne noći“; čim se nađete u Sani, neće vas začuditi njegove reči da je Jemen „u arhitektonskom smislu – najlepša država na svetu“.

To je istina, pa, ako postoje veliki gradovi koje treba videti pre nego što umreš – Venecija, Rio de Žaneiro, Peterburg, London, Istanbul – onda Sana sa svojih četrnaest hiljada nebodera boje terakote, medenjaka, karmine, crvenosmeđih i svetloružičastih kula, sa planinama koje zatvaraju panoramu, sa glinenim džamijama na bazaltnim temeljima, čije belo okrećene kupole liče na planetarijume, sa minaretima koji ne dominiraju u pejzažu već kao da štrihuju prostor između kula – obavezno mora biti na tom spisku. „Varvarska Venecija od prašine i peska, bez San Marka i Đudeke“ – Pazolini, kao što je poznato, nije bio samo režiser nego i pisac – „grad-oblik čija lepota nije u krhkim spomenicima već u irealnim linijama zdanja, u božjoj zamisli koja se ovde oseća... grad koji sanjam i sanjam.“ Venecija

¹ Aul – tradicionalna naseobina seoskog tipa kod muslimana. (Prim. prev.)

ili Vavilon, Vavilon kakav je morao izgledati u originalu – arhitektonska pornografija koja se može gledati beskonačno, danju i noću, kada se kule pale iznutra, kao glinene lampe, pa se raznobojna svetlost vitraža odražava na prolaznikovim zlatnim drškama džambija² – što, ipak, ne viđaš često, jer ovde struju isključuju bez pardona.

Sana je veoma lep grad, ali vrlo rđavo strukturisan, rizomatski, a to – donekle – igra protiv njega. Ovde ne samo što nema Đudeke nego čak ni klasične pešačke maršrute, kao od San Marka do Rialta. U Sani je nemoguće dobiti savet kako ćeš nešto „naći“: samo zalutaš i izbiješ – kod medarske pijace, kod petkaške džamije, kod zidine tvrđave. Marljivo sam istraživao oblast kapije Bab al Jaman, zbog šaka i stopala, odsečenih lopovima – tobože, i dan-danas ih kače tamo, pristup im je otvoren, ali ja sam doživeo neuspeh, i opet me je put doveo na jednu od tri pijace *kata*.

Evo, naduvajte obraz – jedan! – koliko god možete. Naduvali ste? Sad ga još naduvavajte, iz sve snage, zapnite iz petnih žila, da vam se oči iskolače. Dobro. Sad pridite ogledalu. A, tako je to: eto, tako danju do tri sata izgleda 99 posto stanovnika Jemena. Iza obraza im je kat – laki amfetamin koji ujedinjuje naciju i strukturise tok svakodnevnog života. Sulejman i ja takođe žvaćemo – kupili smo, svako za sebe, po kesicu zelenih listića. Gorki su i neoprani, a ipak ih štrpkaš, kao jarac geranijum, i čekaš kad ćeš im već jednom videti kraj. Već sam se navikao – kat smo žvakali u planinama Haraz, gde muškarcima s automatima posle ručka igraju ples sa bodežima-džambijama, i na obali, u Hudejdi, gde pijacom šetkaju pravi somalijski gusari sa bradama ofarbanim crvenom kanom, gde hara malarija, pa je svaka druga prodavnica – apoteka. U pustinji među Zabidom i Bajd al Fatihom, kojom bazaju na hiljade prosjaka Somalijaca, preživelih posle nelegalnog prelaska kroz moreuz Bab el Mandeb u Saudijsku Arabiju, radi ma kakvog posla. U Ibi, gradiću netaknutom vremenom, gde možete snimati Kairo, Bagdad, Basru, Damask – bilo koji od gradova iz *1001 noći*. U Džibli, gde sam video kamion „IKEA – Jemen“, mada u Jemenu nema nikakve *Ikee* niti je može biti. U bivšoj prestonici Tajze, gde žene hodaju otvorenog lica, muškarcima nose istovremeno dva sakoa, jedan s rukavima, drugi poput burke, i tuku se papučama, a vlasnici vulkanizerskih radnji umotavaju gume u sjajnu hartiju u boji.

Otprilike oko podne pa do jedan, u Jemenu nastaje nešto poput španske „movidе“: u očima čitavog stanovništva države čita se zabrinutost: gde da ga kupimo? Hoće li nam zapasti dobra kesica? Gde da žvaćemo? Sva pitanja su rešena otprilike do tri sata, i obraz dobija potrebnu veličinu. Sada je zauzeto svako iole pogodno mesto za žvakanje kata, pa i nepristupačne litice – muškarcima, žene i deca sede na visini, u hladovini, čupkaju lepljive listiće i bulje u prostor. Svet postaje jasniji, prozračniji, oštrij, kao da su protrljali zamagleno staklo. Međutim, strancu nije naročito zanimljiv biološki efekat kata, mnogo više ga interesuje ekonomski: kako kat upravlja čitavom državom. Da bi mućnuo glavom o tome – kako su Jemenci uspeli da se kesica može kupiti na svakom mestu: u pustinji, u planinama, na obali Crvenog mora i Adenskog zaliva, u svako doba dana i noći – nije obavezno čak ni

² Džambija – istočnjački bodež sa širokim zakrivljenim vrhom, obavezni deo muške odeće koji se nosi zadenut za specijalni pojas. (*Prim. prev.*)

da se žvaće lišće, samo ih zamolite da vas odvezu na plantažu, saznajte kad su oni prestali da sade kafu i prešli na kat, kakva je prosečna zarada radnika u industriji.

Jemen je idealno mesto – za „frikonomički turizam“. Frikonomika? Nauka ekonomista-amatera koji ne postavljaju pitanje „Šta da se radi?“, već „Zašto je to tako?“ Nemojte sumnjati da će se u Jemenu otkriti veza između tempa povećanja korisnika Fejsbuka, spratova zgrada, šeme televizijskih programa i smrtnosti od saobraćajnih nesreća: sve to ide kroz kat, razume se. Zašto kat ne samo što ubija državu već joj obezbeđuje i razvitak: da bi ga prevozili, potrebni su putevi i automobili, da bi ga gajili – voda, da bi ga rasturali – priraštaj stanovništva. Tako da vi putujete državom koju su okupirali vanzemaljci – pa, dobro, nisu baš vanzemaljci nego stvorenja biološki drugačijeg, nehumanoidnog oblika – zato što kat, bezuslovno, kontroliše ljude, utiče na njih kao magnet na gvozdene opiljke: sami se postrojavaju u predvidljive nizove.

Između ostalog, kat potiskuje apetit i san, a takođe doprinosi generisanju dugoročnih planova, pa zato mnogi Jemenci neprekidno provode noći u filozofskim razgovorima, gubeći na taj način milijarde radnih sati – mada se i samim sagovornicima čini da oni rashoduju vreme produktivno – razmatrajući neki „biznis“. Sulejman nije izuzetak, pa, prema tome, ni ja uz njega. „Bladimir Butin iz brejv men. Nau Raša iz strong!“ – „Jaman bilad džamil“ („Jemen – lepa država“). Moji dijalozi sa Sulejmanom su donekle jednolični – svako želi da partneru u kat-sesiji prodemonstrira svoje raspoloženje. „Raša ken bit Emerika!“ – Sulejman često žvaće lišće uz uključen televizor, najradije gledajući, kao i mnogi njegovi sunarodnici, „Rašu tudej“ na arapskom; nije čudno, posle toga, što su najmnogobrojnija bratija u Guantanamo – Jemenci.

– Da li bi mogao da mi pomogneš u jednom poslu?

– Ja?

Više nemam osnova da osumnjičim Sulejmana za nameru da me proda u ropstvo, ali „posao“? Šta li je naumio? Da se s njim upišem na kurs za pilote, pa da skoknemo na jedan dan u Njujork?

– Imam poznanicu, Francuskinju...

– Tako znači...

Turistkinja? Francuskinja? Za nedelju dana video sam u Jemenu otprilike pet stranaca.

– Tačnije, Abdul se upoznao sa njom. Ali Abdul je u Džidi. Pomozi mi da joj napišem ljubavni sms.

Kat je ne samo motor jemenske ekonomije već i odličan socijalni podmazivač. Ljudi se osećaju samouverenije, otvoreni su za komunikaciju, spremni za zajedničke projekte. Kat, mmm, zbližava.

– A ti ništa što...?

Pa, kakvi su običaji tu kod njih.

– Abdul mi je i sam dao broj, ona mu nije odgovorila.

– I... baš ćeš ljubavnu?

Popričaj sa bilo kojim Jemencem nabijenog obraza, taj će ti obavezno reći kako žvakanje lišća aktivira seksualne želje (pa, recimo da je tako) i mogućnosti (ali, eto, to nije činjenica; karakteristično je da Jemenke imaju dijametralno suprotno mišljenje o tome; na sre-

ću za muškarce, u ovoj državi sve je uređeno tako da nikom nije ni na kraj pameti da sluša ženino mišljenje, pa se zato mitovi o prijapičkim svojstvima kata i dalje šire nesmetano).

– Da-da, prošli put sam napisao običnu poruku. Mislim da joj moram reći nešto otvorenije – gleda me značajno.

Grčevito gutam pljuvačku. U stvari, Jemenci su nevini kao deca; ovde je predbračni seks – tabu; paternalistička država blokira čak i pristup pornografskim sajtovima – dalekovida odluka, čije bi ukidanje, zbog nastanka konkurentnog tržišta ženske privlačnosti, moglo da dovede do neželjenih demografskih posledica.

– Ali ja ne znam francuski! – vrpoljim se na kauču. – A može li na engleskom?

Od intelektualne napetosti naduvavam drugi, prazan obraz, šta da mu smislim? – *Hugs and kisses?* Zagrljaje i poljupce? – i još jednom se prešaltavam na određenu sličnost svog druga s Elvisom (kad bi Elvis nosio haljinu, brkove i bolovao od raka usne duplje u neizlečivom stadijumu). To me navodi na ideju.

– Pa, piši. *Are you lonesome tonight...* Znak pitanja. A ju sori vi driftid epart? *Does your memory stray to a brighter summer day* van aj kisd ju end kold ju svithart?³

Tu je najvažnije ne prenatgliti. U Zabidi – gradu na jugu, koji je proslavio Pazolini – prišao mi je mladić. Porazgovarali smo, i tada mi je rekao kako veoma voli da čita ruske knjige, a najomiljeniji pisac mu je – pažnja! – Jurij Bondarev, *Vrući sneg*. Gospode, vrućina pedeset stepeni, Jemen – još mi samo fali Bondarev. Dobro, Bondarev, ali je li on gledao Pazolinijev „Cvet hiljadu jedne noći“, snimljen ovde, u Zabidi? Taj Pazolini, zahvaljujući kome u njegov rodni grad stiže novac UNESCO-a, radi kog ovamo i dalje dolaze turisti – da vide „upravo njega“, s oslikanim „mafradžem“⁴ i „srednjovekovnim“ pogledom kroz prozore. Gledao je ili nije gledao film? Nije. Ali zašto, dođavola? – zar on sve slobodno vreme čita Bondareva? Zato što mu je neko – neko! – pričao da je taj isti Pazolini svuda udeno seksualne scene. To je tačno. I? Šta – „i“? To nije dobro. Kod nas tako ne rade. Ne rade, da, ali ti ipak želiš nešto otvoreno. U redu, đavo da vas nosi.

Poruka je poslata. Sulejman mi prinosi polietilensku kesicu sa lišćem – svoj, jemenski ekvivalent dobrovoljnog davanja krvi.

Na televiziji prikazuju narednu pucnjavu u istočnoj provinciji Marib, posle čega nestaje struja. Dosadno je sedenje u mraku, pa krećemo da skitamo ulicama. Noć, negde daleko, u planinama, čuje se treštanje, kao da neko cepa tkaninu.

– A što si ti bez automata? – pitam.

Sulejman me gleda u nedoumici.

– Prvo, u Sani je zabranjeno, ovde ipak nismo kod beduina.

– A drugo?

– Pa, skupo je!

– Šta ti to znači, kako je skupo? Jer je šest dolara?

Sulejman me gleda obzirno: šest dolara! Šest dolara, dragi moj, košta šest metaka.

– A kalašnjikov?

– Hiljadarku i po.

³ Tekst pesme Elvisa Prislija *Are you lonesome tonight?* („Jesi li sama večeras?“). (Prim. prev.)

⁴ Mafradž – soba na poslednjem spratu, sa terasom, namenjena za odmor muškaraca. (Prim. prev.)

Izem ti „indeks“; mapa i teritorija se i u ovom slučaju katastrofički ne slažu, eto zašto na osnovu knjiga i interneta nećeš daleko stići – svuda moraš lično da zabadaš nos.

Duboka noć, ali zbog kata nam se ne spava, lutamo u zamršenom lavirintu, između mrtvih glinenih nebodera, lišenih ornamenata, kuda – bog zna. Francuskinja čuti. Mahinalno gnječim besplatno lišće i trpam ga u usta. Možda je, nešto mi se vrzma po glavi, carica Savska takođe bila strankinja – iz one iste Etiopije – a za vreme diplomatske posete susedima upoznala se sa nekim Jemencem Abdulom ili Sulejmanom-Solomonom, ovako kao i ta Francuskinja, pa šta onda? Ništa – samo što, eto, današnja carica više neće da mu se vrati, šta je za nju Jemen, za šta će njoj „varvarska Venecija“?

Sulejmanova budućnost je očigledna. Niko ne želi da tera inat i pišajući uz vetar dođe kod njega. Za koju godinicu on će se oženiti nekim krokodilom, koji će za njim nositi teret i do tridesete godine će se pretvoriti u vešticu, a deca će mu sa četiri godine žvakati kat. Posla će biti sve manje i manje – kakvi tamo turisti pri večnom *travelalert*. Naočiti Jemen, lep mediteranskom muškom lepotom, osušiće se kao drvo u pustinji, i obrašće praznim kesicama od kata – videli smo strašan prizor, to i jeste simbol Jemena, eto šta bi trebalo da prikažu na novcu, a ne egzotično zmajevo drvo s ostrva Sokotra.

U ovom trenutku nastupa, očigledno, vreme za jutarnju molitvu, ezan, i mujezini sa minareta počinju gromoglasno da arlauču, kao opet žene u jednoj drugoj muslimanskoj državi. Oni mahnitaju, ciče i zavijaju kao hijene; u jednom trenutku glasovi ulaze u rezonancu, pa se čini da će 14000 glinenih kula prosto da se sruše od te količine decibela, kao zidine Jerihona. Umesto toga, međutim, dešava se nešto neočekivano: odjednom se zaptvaraju neki kontakti – i sve što se noćas ugasio, sinulo je. *Arabia Felix!* Struja ponovo pretvara Sanu, tvorevinu džinova i ifrita, u grad zasićen magijom. Kuće-svetiljke dobijaju obrise, šareni vitražni prozori zrače blagim sjajem. Srećna – fantastično je srećna – Arabija.

Čuje se elektronski zvuk – Sulejmanov telefon, kao nahranjen fotonima iz susednih kula, ispunjava se blagom zelenkastom svetlošću.

Sulejman prevlači prstima po ekranu, zatim vadi džambiju, širi ruke i počinje da se vrti na sufijski način.

Odgovorila mu je!

(Sa ruskog prevela **Radmila Mečanin**)